

Lohijokiitiimi ry

KANTELU (selvityspyyntö luonnos)

Rovaniementie 651

95310 LIEDAKKALA

puh: 04008800358

sähköposti: jukka.viitala26@gmail.com

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

00102 Eduskunta

KANTELU LAPIN LIITON VAELLUSKALATYÖRYHMÄN TOIMINNASTA

Lohijokiitiimi ry pyytää eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan, onko Lapin liiton koordinoiman **Kemi-Ounasjoen Vaelluskalatyöryhmän**¹ toiminnassa havaittavissa hyvän hallinnon tai lain vastaista menettelyä?

TAUSTAA

Kemi- ja Ounasjokivarren kunnat sekä kalatalousalueet perustivat 29.3.2001 Lohijokiitiimi-nimisen yhdistyksen. Perustajajäsenenä toimivat Ounasjoen, Keski- ja Ala-Kemijoen kalatalousalueet sekä Enontekiön, Kittilän, Rovaniemen maalaiskunnan, Rovaniemen kaupungin, Tervolan, Keminmaan ja Kemin kaupungit ja kunnat sekä Metsähallitus. Myöhemmin Metsähallitus sekä Ala- ja Keski-Kemijoen kalatalousalueet erosivat toiminnastamme. Uusina jäseninä yhdistykseen liittyivät Suomen Luonnonsuojeluliiton Lapin piiri, Kemijärven kaupunki, Savukosken ja Pelkosenniemen kunnat, Yli-Kemin ja Enontekiön kalatalousalueet sekä myöhemmin myös Sodankylän kunta.

Yhdistyksen keskeiset tavoitteet ja toiminta keskittyvät vaelluskalojen palauttamiseen Kemi- ja Ounasjoen vesialueille sekä tähän päämäärään tähtävien toimintojen edistämiseen. Tässä yhteydessä yhdistys on toteuttanut seuraavia tehtäviä:

1. Isohaaran kahden kalatien hoito: Yhdistys on vastannut kalateiden kunnossapidosta ja niiden asianmukaisesta toiminnasta (kalatauti tarkkailusta). (Vuokrasopimuksella 2032 asti)
2. Kalateiden seurantatiedon raportointi: Kalateiden toiminnan seurannasta ja niiden raportoinnista sidosryhmille ja viranomaisille.
3. Vaelluskalojen ylisiirrot: Yhdistys on järjestänyt ja toteuttanut vaelluskalojen ylisiirtoja Isohaaran kalateiltä Kemijoen ylemmille vapaille jokialueille, mikä on tärkeä osa kalojen palauttamista luontaisille elinalueilleen.

¹ <https://www.lapinliitto.fi/edunajaminen/kemi-ounasjoen-vaelluskalatyoryhma/>

”Lapin liitto on toiminut huhtikuusta 2016 lähtien koordinaattorina Kemi - ja Ounasjoen vaelluskalakantojen elvyttämiseen tähtäävän toimenpidesuunnitelman laatimisessa ja toimeenpanossa sidosryhmien tavoitteiden sekä hallitusohjelmien kirjausten toteuttamiseksi. Koordinointityö on perustunut Lapin liiton, Kemijoki Oy:n ja PVO-Vesivoima Oy:n väliseen sopimukseen, joka on voimassa toistaiseksi. Sopimuksessa määritellyn koordinaatiopalvelun toteuttamisen kustannuksista 93.400 €/vuosi ovat vastanneet vesivoimayhtiöt.” (Lapin liitto, hallitus § 12, 5.2.2024).

PERUSTELUT KANTELULLE

1. Lapin Liiton, Kemijoki Oy:n ja Pohjolan Voiman välinen sopimus

Lapin liitto, Kemijoki Oy ja PVO-Vesivoima oy ovat tehneet sopimuksen Kemi - Ounasjoen vesistöalueen vaelluskalakantojen elvyttämiseksi tähtäävien toimenpiteiden koordinaatiopalveluista.²

Lapin liiton hallitus on hyväksynyt sopimuksen kokouksessaan 11.3.2024, § 31.³

Sopimuksessa todetaan: ”Lapin liitto tuottaa Sopimuksen mukaisen toiminnan edellyttämät koordinaatiopalvelut, mihin kuuluvat seuraavat tehtävät:

- toimenpidesuunnitelman päivittäminen ja kehittäminen ja siinä mahdollisesti tarvittavan asiantuntija-avun hankkiminen;
- toimenpiteiden mahdollisten toteuttajien kartoittaminen;
- hankesuunnitelmien ja rahoitushakemusten laatimisessa ja rahoituksen hakemisessa tukeminen;
- hankkeiden toteutuksen tukeminen, mm. tuki tarjouskilpailujen järjestämisessä
- hankkeiden ja työryhmien keskinäinen koordinaatio ja yhteensovittaminen;
- hankkeiden toteuttamisen seuranta, osallistuminen tarvittaessa niiden ohjausryhmiin ja raportointi Työryhmälle;
- Työryhmän kokousjärjestelyistä ja -asiakirjoista huolehtiminen;
- Työryhmän sisäinen viestintä (esim. sähköinen viestintä, opintomatkat, seminaarit ja tilaisuudet), sidosryhmäviestintä sekä ulkoinen viestintä Työryhmässä sovitulla tavalla
- hankesopimuksen mallipohjan laatiminen Osapuolten rahoittamille hankkeille”

Työryhmän toimenpidesuunnitelmassa⁴ (2022) todetaan: ”Lapissa nähtiin, että valtion tarjoamaa hankerahoitusta voidaan hyödyntää Kemijoella vaelluskalojen hyväksi tehtävässä työssä. Lapin liitto, Kemijoki Oy ja PVO-Vesivoima Oy solmivat sopimuksen Kemi- ja Ounasjoen vaelluskalakantojen elvyttämiseen tähtäävän, koko vesistöalueen kattavan toimenpidesuunnitelman laatimisesta. Sen

² <https://lapinliittod10.oncloudos.com/kokous/2024117-10-25261.PDF>

³ <https://lapinliittod10.oncloudos.com/cgi/DREQUEST.PHP?page=meetingitem&id=2024117-10>

⁴ https://www.lapinliitto.fi/wp-content/uploads/2022/09/Toimenpidesuunnitelma_2022.pdf

perusteella Lapin liitto vastasi vuonna 2017 toimenpidesuunnitelman laatimisesta ja sidosryhmäyhteistyön koordinoimisesta.” (s. 4)

Suunnitelmassa todetaan, että: ”Kemijoen rakentaminen vesivoimatuotantoon käynnistyi jokisuulta Isohaarasta, jonne valmistui voimalaitospato vuonna 1948. Nykyään vesistössä on yhteensä 21 voimalaitosta. Kemijoen pääuomaan Ounasjokisuun alapuolelle on rakennettu viisi voimalaitosta: Valajaskoski, Petäjaskoski, Ossauskoski, Taivalkoski ja Isohaara. Näistä alimmalla, Isohaaran voimalaitospadolla on kaksi kalatietä, yksi kummallakin koneasemalla (Orell ym. 2014). Rovaniemen ja Kemijärven välillä sijaitsevat voimalaitokset ovat Vanntauskoski, Pirttikoski ja Seitakorva.” (s. 6). **Isohaaran voimalaitos on PVO:n omistuksessa ja muut voimalaitokset Kemijoki Oy:n omistuksessa.**

Suunnitelmassa todetaan: ”Lapin maakuntaohjelmaan 2022–2025 (Lappisopimus) ja sitä toimeenpanevaan suunnitelmaan (TOPSU) on kirjattu tahtotila toimia lohen ja muiden vaelluskalakantojen lisääntymisedellytysten turvaamiseksi rakentamattomien ja rakennettujen vesistöjen osalta. Toimenpidesuunnitelma edistää Lappisopimuksen tavoitteita konkreettisilla hanketoimilla, joita vesistöalueella laajasti toteutetaan. Lisäksi käytännössä kyseisellä toiminnalla manipuloidaan informaation muodostumista sekä nykyisten toiminnassa olevien kalateiden toimintaa, sekä toimintaedellytyksiä. Lisäksi tavoitteena on, että EU:n rahoittamien hankkeiden määrä voitaisiin Kemijoella lisätä tulevalla ohjelmakaudella.” (s. 7)

2. Vaelluskalatyöryhmän toiminnan rahoitus

”Vaelluskalatyöryhmän koordinoitavuuden rahoituksesta vastaa Kemijoki Oy ja PVO-Vesivoima Oy. Toiminnan kustannusarvio vuositasolla on noin 95 000 €, jakautuen Kemijoen päävelvoitteen mukaisesti: Kemijoki Oy 83 % ja PVO-Vesivoima Oy 17 %.”⁵

Tällöin keskeinen kysymys kuuluu, vaarantuuko viranomaisen, Lapin liiton toiminta (vaelluskalatyöryhmän koordinoitavuus) tilanteessa, jossa vaelluskalatyöryhmän toimintaa rahoittavat tahot (Kemijoki Oy, PVO Vesivoima Oy)?

3. Voimayhtiöiden ja Lapin Liiton toiminta

Kalateiden rakentaminen ja lohen ja vaelluskalojen palauttaminen Kemi-Ounasjokeen ei ole yhtiöiden (Kemijoki Oy, PVO Vesivoima Oy) tosiasiallisessa intressissä, josta konkreettinen näyttö on, että yhtiöt ovat valittaneet Pohjois-Suomen avin päätöksestä Kemijoen kalatalousvelvoitteen muuttamiseksi Vaasan hallinto-oikeuteen.

Pohjois-Suomen avin päätöksessä todetaan: ”Päätöksen mukaan voimalaitosten omistajien tulee selvittää ja suunnitella Kemijoen Taivalkosken, Ossauskosken, Petäjaskosken ja Valajaskosken voimalaitosten sekä tarvittavilta osin Isohaaran voimalaitoksen yhteyteen rakenteet, jotka mahdollistavat lohen ja meritaimenen pääsyn voimalaitosten patojen ohi Kemijoen vesistön poikastuotantoalueille. Samoin voimalaitosten omistajien pitää suunnitella rakenteet, jotka mahdollistavat smolttien ja kuteneiden yksilöiden alasvaelluksen mereen. Selvitykset ja suunnitelmat on toimitettava toimivaltaiselle lupaviranomaiselle voimalaitoskohtaisina hakemusasioina.

⁵ <https://www.lapinliitto.fi/edunajaminen/kemi-ounasjoen-vaelluskalatyoryhma/>

Lisäksi aluehallintoviraston antama velvoite sisältää siikaa, paikallisia virtakutuisia sisävesikaloja, lohta ja meritaimenta koskevia istutusvelvoitteita sekä nahkiaisen yliiirtovelvoitteen. Voimallistosten on myös esitettävä suunnitelma lohen ja meritaimenen kompensatiotarpeen täyttävistä toimenpiteistä kalankulun mahdollistavien rakenteiden valmistumisen jälkeen sekä tarkkailtava toimenpiteiden tuloksellisuutta.”⁶

Huomionarvoista Lapin liiton, Kemijoki Oy:n ja PVO-Vesivoima Oy:n välisessä sopimuksessa on maininta, jossa erikseen todetaan: ”Kemijoki Oy:n ja PVO- Vesivoima Oy:n nykyiset lainvoimaiset, vireillä olevat tai muutosmenettelyn kohteena olevat kalatalous- ja muut velvoitteet eivät kuulu toimenpidesuunnitelman piiriin.”

Mikäli kyseistä kirjausta ei sopimuksessa olisi, mahdollistaisi tämä käytännössä sen, että myös liiton vaelluskalatyöryhmä olisi julkisesti puoltanut päätöksellään Lapin ely:n hakemusta aviin kalatalousvelvoitteen muuttamiseksi ja että Lapin liiton hallitus tai valtuusto olisi virallisina liiton toimieliminä tehnyt ely:n hakemuksen puolta koskevan virallisen päätöksen.

Nyt Lapin liitto ei ole ottanut mitään kantaa kalatalousvelvoitemuutosprosessiin, jota voidaan pitää vähintäänkin erikoisena, joskin kuten todettua, yhtiöt tosiasiaa määrittävät mistä asioista työryhmässä päätetään ja mistä ei, joka on merkittävässä ristiriidassa lohen ja vaelluskalojen palauttamiseksi Kemi-Ounasjokeen. On selvää, että vaelluskalatyöryhmässä käsiteltävät asiat heijastuvat myös liiton hallituksen ja valtuuston toimintaan ja vaikuttaa välillisesti myös liiton poliittiseen päätöksentekoon, johon yhtiöt luonnollisesti työryhmän toiminnan kautta tähtäävät.

Lohijokitiimi ry:n tulkinnan mukaan Lapin liiton vaelluskalatyöryhmän toiminta ja sen rahoitus pohja huomioiden viranomaisen, *Lapin liiton toiminnan riippumattomuus on vaarantunut*, eikä vaelluskalatyöryhmän toiminta ole objektiivista ja puolueetonta. On otettava huomioon, että yhtiöt (Kemijoki Oy ja PVO Vesivoima Oy) rahoittavat 100 %:sti vaelluskalatyöryhmän toiminnan, joka ei voi myöskään olla näkymättä ja vaikuttamatta ryhmän toimintaan. Mainittakoon myös, että ryhmän toimintaan ei ole hyväksytty edes Kemi-Ounasjokivarren kuntien perustamaa Lohijokitiimiä ja muita vaelluskalojen paluun puolesta puhuvia kansalaisjärjestöjä. Ryhmän jäseneksi pääsy on näin ollen valikoivaa ja ryhmän jäsenten enemmistö halutaan pitää vesivoimamyönteisenä. Menettely on ristiriidassa valtakunnallisen vaelluskalastrategian kanssa.

Rahoittajilla eli yhtiöillä on luonnollisesti merkittävää valtaa päättää siitä mihin seikkoihin vaelluskalatyöryhmän tulee kiinnittää toiminnassaan huomiota ja mihin ei.⁷ Kalateiden rakentaminen voimalaitosten yhteyteen ei ole yhtiöiden intressissä, koska yhtiöt katsovat, että kalateihin ohjattava vesi vaelluskalojen nousemisen mahdollistamiseksi voimalaitosten yläpuolisiin vesistöihin on yhtiöiden vesivoimatuotannosta pois. Yhtiöiden intressi on merkittävässä ristiriidassa sen kanssa,

⁶ Pohjois-Suomen avi, tiedote 29.7.2024, <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/70391100>

⁷ Ks. Lapin liiton, Kemijoki Oy:n ja PVO-Vesivoima oy:n välinen sopimus, kohta 4. Toimenpidesuunnitelma ja hankkeet. ” Toimenpidesuunnitelman mukaisten hankkeiden ja toimenpiteiden tulee olla konkreettisia ja niille tulee määritellä tavoitteet, toimenpiteet, toteuttamisaikataulut, kustannusarviot, rahoitussuunnitelmat ja toteuttamisesta vastaavat tahot sekä seuranta ja raportointi. Toimenpidesuunnitelma sisältää myös ehdotukset niistä hankkeista, joihin haetaan julkista (valtio, EU) rahoitusta. Toimenpidesuunnitelmassa arvioidaan hankkeiden osatoteutettavuutta ja vaikuttavuutta sekä kartoitetaan niihin liittyvät ongelmat mm. toimenpiteisiin liittyvät erimielisyydet. Suunnitelman aikajänne on 10 vuotta, mutta tarvittaessa se voi olla pidempikin.”

että vaelluskalatyöryhmän tehtävänä tulisi olla lohen ja vaelluskalojen luontaisen elinkierron palauttaminen Kemi-Ounasjokeen.

Lapin liiton toiminnan riippumattomuus on ulkopuolisten tahojen toimesta huomattavalla tavalla vaarantunut. Edellä mainittu yhtiöiden valitus Vaasan hallinto-oikeuteen on tästä varoittava ja konkreettinen esimerkki.

4. Juridiset perustelut kantelulle

Mäenpää toteaa: ”Puolueettoman käsittelyn voidaan katsoa kuuluvan perustuslain 21 §:ssä turvatun hyvän hallinnon perusteisiin. - - Puolueettomalle asian käsittelylle on luonteenomaista, että hallinnon tavoitteisiin kuulumattomat tai hallinnolliselle päätöksenteolle vieraat perusteet eivät saa vaikuttaa viranomaisen tehtävien toteuttamiseen tai hallintopäätösten valmisteluun. Tällaisia hyvään hallintoon kuulumattomia vieraita näkökohtia saattavat eri tilanteissa olla esimerkiksi ystävien suosinta, henkilökohtaisen hyödyn edistäminen tai erityisten taloudellisten etujen tavoittelu. Puolueettomuus edellyttää myös viranomaisen toiminnan riippumattomuutta asianosaisista, intressitahoista ja ulkopuolisista. Viranomaisen on pidettävä yhtäläistä etäisyyttä asianasianosaisiin ja siihen, mitkä ovat heidän intressinsä asian ratkaisussa. Viranomaisen on siten noudatettava objektiivisuutta, eikä sillä saa olla muuta intressiä asian ratkaisun lopputulokseen nähden kuin oikeussääntöjen lainmukainen soveltaminen niiden tarkoituksen toteuttamiseksi. Objektiivisuus tarkoittaa myös sitä, että virkatoiminnassa ei voida toimia minkään erityisen asian tai näkemyksen taikka ehdotuksen ajajana (PeVL 30/2020 vp). Asian käsittelyn ja päätöksenteon riippumattomuus on turvattava myös organisatorisesti.” (Mäenpää, Hallinto-oikeus 2023, s. 405).

Mäenpää toteaa: ”Viranomaisen toimien on hallinnon oikeusperiaatteet määrittelevän hallintolain 6 §:n mukaan oltava puolueettomia. Säännöksen taustalla on julkishallinnon toiminnassa vakiintuneesti korostettu lainmukaisuuden, objektiivisuuden ja riippumattomuuden vaatimus. Puolueettomuus edellyttää, että viranomaiset ja hallinnon henkilöstö toteuttavat lainsäädännössä muotoiltua yleistä etua antamatta ulkoisten vaikutusten tai omien henkilökohtaisten intressiensä vaikuttaa toimintaansa. Siksi hallinnollisen päätöksenteon on perustuttava lakiin, jota hallinto-toiminnassa on tarkoin noudatettava (PL 2.3 §), ja hallintotoiminnan on oltava riippumaton sille vieraista vaikuttimista. Vastaavasti virkatoiminnan lainmukaisuuteen ja objektiivisuuteen kohdistuu erityinen luottamus.” (Mäenpää emts. 406).

Intressijääviyden osalta Mäenpää toteaa: ”Esteellisyytilanne voi syntyä, vaikka päätöksellä ei olisikaan yhtä välitöntä vaikutusta asian käsittelijään kuin asianosaisjäävin tarkoittamissa tilanteissa. Esteellisyysperusteeksi nimittäin riittää, että asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa asian käsittelijälle tai tämän läheiselle (HL 28.1 § 3 k). Asian käsittelijä ja hänen läheisensä ovat tämän vuoksi intressentin asemassa asiaa käsiteltäessä ja suhteessa tällaisiin odotusarvoihin, joten intressiristiriidan mahdollisuus on olemassa.” (Mäenpää emts. 408).

5. Lopuksi

Edellä mainittuun viitaten, Lohijokitiimi ry pyytää oikeusasiamiestä tutkimaan onko Lapin liiton toiminta viranomaisena, puolueettomuus, riippumattomuus ja objektiivisuus vaarantunut, sekä hyvän hallinnon mukaista?

Lohijokitiimi ry:n puolesta 14.11.2024

Jyrki Kehus

hallituksen puheenjohtaja

Jukka Viitala

toiminnanohjaaja